

**IQTIDORLI TALABALAR,
MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING
“TAFAKKUR VA TALQIN”**

**MAVZUSIDAGI
RESPUBLIKA MIQYOSIDAGI
ILMIY-AMALIY ANJUMAN**

TO'PLAMI

Buxoro - 2024

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA‘LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

MAGISTRATURA BO‘LIMI

**IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR,
TAYANCH DOKTORANTLAR VA
DOKTORANTLARNING**

TAFAKKUR VA TALQIN
mavzusida

*respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy
anjuman to‘plami*

Buxoro 2024-yil, 15-may

4. Alisher Navoiy. Xoja Bahouddin Naqshband q.t.s. / Nasoyim ul muhabbat. Mukammal asarlar to'plami. O'n yettinchi tom. Toshkent:
5. «FAN», 2001. 261-b.
6. Ismoilov S. Naqshbandiylik jahonshumul tariqat. Toshkent:
7. «MUMTOZ SO'Z», 2016. 4347-b.
8. Komilov N. Tasavvuf. Toshkent: «Movorounnahr» – «O'zbekiston», 2009. 161-181-b

“AVESTO”DAN MEROS MAROSIMLARNING TRANSFORMATSIYASI

M.B. Qurbonova,

BuxDU, Arxeologiya va Buxoro tarixi kafedrası

Tarix fanlari nomzodi, dotsent

M.Z. Jumayeva

Etnografiya, etnologiya, antropologiya ta'lim yo'nalishi 2-bosqich magistranti

m.z.jumayeva@buxdu.uz.

Annotatsiya. Ushbu maqolada qadimgi zardushtiylik dinidan qolgan marosim va urf-odatlarining aholi orasidagi transformatsiyalashgan shakllari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Zardushtiylik, chilla, sidrapo'shlik, Navro'z, Angom, Mehrjon, Ahuramazda, Ahriman, mitraizm.

Аннотация. В данной статье говорится о трансформированных формах ритуалов и обычаев, оставшихся от древней зороастрийской религии среди населения.

Ключевые слова: Зороастризм, Чилла, Сидрапушлик, Навруз, Ангом, Мехржан, Ахурамазда, Ахриман, Митраизм.

Asrlar davomida qadimgi turli dinlardan qolgan udumlar va marosimlarning o'zbek xalqi turmush tarzida hozirgi kunga qadar saqlanib qolganligini ko'rishimiz mumkin. Xususan, bugungi kunda qadimgi zardushtiylik dinidan meros ba'zi udumlar mamlakatimiz aholisi turmush tarziga singib ketgan.

Zardushtiylik dinining muqaddas unsurlaridan biri-olov bilan bog'liq urf-odatlarini aholi orasida keng tarqalgani ma'lum. Antik davrda O'rta Osiyoda hukmronlik qilgan zardushtiylik diniga binoan, shuningdek, eski urf-odatlarga e'tiqod qiluvchilarning tushunchasiga qaraganda, olovga sig'inish turli falokat va ins-jinslardan saqlar, turmushda baxt va muvaffaqiyatlar keltirar emish. O'zbeklarning to'y va boshqa marosimlarida gulxan yoqish odati hali ham uchraydi. Buxoro vohasida kelin kuyov uyiga kelganda gulxan atrofida uch marta aylantirish odatiga rioya qilinadi. Bu odat ham qadimgi zardushtiylik dini sarqitlaridan biridir.

Oilada chaqaloq tug'ilgandan keyin amalga oshiriladigan ayrim odatlarda ham zardushtiylik izlarini ko'rishimiz mumkin. Chaqaloq qirq chillasidan chiqquncha

qorong'ulikdan qattiq muhofaza qilinadi, ya'ni bu davrda xonadon elektr chirog'i o'chirilmaydi. Bunday odat Toshkent o'zbeklari va Zarafshon vodiysi tojiklarida ham uchraydi. Chaqaloq chillasi bilan bog'liq rasm-rusumlarda olov, chiroq va yorug'likka e'tiqod qilish, ularni yovuz kuchlarni quvish xususiyatiga ega bo'lgan magik vosita, aniqrog'i himoya vositasi deb tushunish alohida o'rinni egallar ekan. Bu irimlar va e'tiqodlar qoldig'i ajdodlarimizning yorug'lik va olovni muqaddaslashtirish bilan bog'liq mifologik tasavurlari zaminida shakllangan an'analar sirasiga kiradi. Buxoro vohasida chilla davri bilan bog'liq odatlardan yana biri chaqaloqni beshikka belash jarayonida beshikni yovuz kuchlardan tozalash maqsadida olovdan foydalanish udumidir.

Zardushtiylik yozuvlarida ta'kidlanishicha, marosimlarda ishtirok etish uchun xotin-qizlar ma'lum tabularga amal qilganlar. Ya'ni ular tashqariga chiqib oy va quyoshni ko'rishlari, bog'da ishlashlari, o'choq boshiga borib ovqat tayyorlashlari ta'qiqlangan. Zardushtiylikda marosimiy poklanish davri og'ir, mashaqqatli bo'lib, qirq kun davom yetgan. Demak, bundan kelib chiqib, chilla davridagi ko'plab odatlar va ta'qiqlar qadimgi zardushtiylik marosimlari bilan bog'liq, deyish mumkin. Chilla tutish odatiga Buxoro vohasi aholisi ham rioya qilgan.

O'zbek xalqi urf-odatlarida zardushtiylikda rasm bo'lgan "sidrapo'shlik" udumining o'ziga xos izlari bugungi kunda ham uchraydi. Zardushtiylik e'tiqodiga ko'ra, Ahuramazda farzlari hamda Zardusht o'gitlaridagi sunnatlarni to'la bajaradigan, har jihatdan pok, yuksak axloqli, ustoz fotihasini zardushtiylikka oq matodan chakmon, ko'ylak kiygizib, boshiga salla o'rash, beliga esa yung ipdan to'qilgan belbog'ni bog'lash odat tusiga kirgan. Belbog'ni bog'lashda belidan uch marta o'ralgan va oldi-orqa tarafidan tugun qilib bog'lab qo'yilgan. XX asrning o'rtalarigacha xalqimiz orasida barcha erkaklar yaktak kiyib, bellariga belbog' bog'lash va salla o'rash udumi keng tarqalgan edi. Odatda belbog' va salla o'rash bolalikdan o'smirlik yoshiga o'tgan davrda bajarilgan. Belbog' doimo uch marta tugun qilib bog'langan. Buxoro vohasi o'zbeklari va tojiklari orasida ham sunnat to'yida o'g'il bolaga, nikoh to'yida esa kelinning xonadonida kuyovga to'n, do'ppi kiydirish va beliga belbog' bog'lash udumiga hozir ham keng rioya qilinadi. Shuningdek, boshqa yurtlardan kelgan mehmonlarga to'n sovg'a sifatida kiydirilib, beliga belbog' bog'langan. Bu udumning asosida bir tomondan mehmonga, kuyovga hurmat, izzat-ikrom namoyon etilsa, boshqa tomondan o'sha mehmonning xalqimiz safiga qabul qilinganligi yoki kuyovning kelin oilasining yangi a'zosi bo'lganligini anglatgan. Bizningcha, xalqimiz orasidagi to'n kiydirib, belbog' bog'lash bilan bog'liq udumlar zardushtiylikdagi "sidrapo'shlik" marosimining transformatsiyaga uchragan ko'rinishidir.

Zardushtiylik dinidan qolgan yana bir qadimgi urf-odatlardan biri Navro'z bayramidir.

Markaziy Osiyo xalqlarining asosiy odat, marosim va bayramlari koinot, tabiat, fasllar va mehnat faoliyati bilan bog'liq bo'lgan. Borliqdagi to'rt muhim unsur (quyosh, havo, yer, suv)ni aniqlash bilan bir qatorda, ular bilan bog'liq to'rt ulug' kunni xam

belgilab, uni nishonlashga odatlanganlar. Masalan, tabiat uyg'onishi, kun - tun tengligi, dala ishlarining boshlanishi pallasida Navro'z; yozda - quyosh tik bo'lib, tun qisqa, kun uzun davom etganida, havo harorati yuqori darajaga ko'tarilib, suvga ehtiyoj kuchayganida suvga bag'ishlangan tadbir - Angom (Vaxshangom); kuzda kun - tun tenglashib, yilning ikkinchi yarmi boshlanganida, dehqonlar daladagi hosilni yig'ib olgan vaqtda Mehrjon; qishda - eng uzoq tun va qisqa kun sodir bo'lib, sovuq avjiga chiqqanida ("qishki chilla"), isinishga ehtiyoj kuchaygan paytda Sada-Olov bayrami (gulxanlarda isinish) kabi marosimlarni uyushtirganlar.

Miloddan oldin paydo bo'lgan bu bayramlarning barchasi kishilarning tabiiy ehtiyojlari asosida qaror topgan. Avestoshunos Meri Boysning yozishicha, qadimda zardushtiylarning quyidagi yettita bayrami mavjud bo'lib, bu bayramlar diniy marosim shaklida nishonlangan va ular Ahuramazda sharafiga bag'ishlangan ibodat bilan boshlangan. Ibodatdan so'ng xursandchilik, o'yin-kulgi asosiy o'rin tutadigan ziyofat o'tkazilgan. Bayramning keyingi qismida o'yin, tomosha, turli tuman ko'ngilochar tadbirlar uyushtirilgan

"Navruz"ning paydo bo'lishi haqida ko'plab afsonalar, rivoyatlar, miflar mavjud. Masalan, zardushtiylar davrida ezgulik xudosi Ahuramazda (Xurmuz) bahor, yozda, yovuzlik xudosi Ahriman - kuzda va qishda hukmronlik qiladi, degan qarash mavjud bo'lgan. Bahorning birinchi kuni ezgulik xudosi yovuzlik xudosi ustidan g'alaba qilgan muqaddas sana sifatida bayram qilingan. Bu sana aynan "Navro'z" kuniga to'g'ri kelgan.

Ajdodlarimizning qadimgi taqvimini Navro'zdan boshlangan. Navro'z bayramini nishonlash odamlarning Yer sayyorasi haqida, uning koinotdagi o'rni to'g'risida mulohaza yurita boshlagan davriga to'g'ri keladi. Boshqacha qilib ifodalaganda, Navro'z Yer haqidagi dastlabki ilmiy-geografik tasavvurlar paydo bo'lgan zamonlardan boshlab shakllangan. Bundan 4 - 5 ming yil ilgari ajdodlarimiz Quyoshni eng buyuk kuch, hayot chashmasi, yorug'lik va issiqlik manbai, deb bilganlar va unga atab maxsus marosimlar o'tkazganlar. Shu yo'sinda mitraizm - quyoshparastlik, uning zaminida esa otashparastlik shakllana boshlagan. Zardushtiylar olovni quyoshning yerdagi zarrasi - farzandi hisoblab, qish va erta bahordagi marosimlarda katta gulxanlar yoqib qish sovug'ini uning yordami bilan "haydashgan" va ko'klamni "chaqirishgan". Bu marosimlar esa turli bahor bayramlarining shakllanishiga asos bo'lgan.

Miloddan avval qo'llanila boshlagan zardushtiylik taqvimi bo'yicha hozirgi fevral oyining birinchi kunida "Kichik Navro'z" (yoki "Ommaviy Navro'z") boshlanib, oltinchi kunda "Katta Navro'z" (yoki "Maxsus Navro'z") uyushtirilgan. Sosoniylar sulolasi davrida esa bu ikki "Navro'z" birlashtirilib, kichik va katta "Navro'z" o'rtasidagi barcha kunlar bayram, deb e'lon qilingan. Navro'z bayrami hozirgi kunda ham xalqimiz orasida keng nishonlanib kelinmoqda.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Zardushtiylik e'tiqodidan qolgan urf-odat va marosimlar hozirgi kunga qadar o'zbek xalqi turmush tarzida muhim ahamiyatga ega. Zardushtiylik dini bilan bog'liq bo'lgan qadimiy marosim, urf-odat va bayramlarimiz

ajdodlarimizning tabiiy ehtiyojlari zaminida paydo bo'lgan. Shu boisdan ham ular tabiat bilan uzviy bog'liq va har biri mehnat jarayoni hamda turmushning muhim voqealariga bag'ishlangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. А. Аширов. “Авесто”дан мерос маросимлар. Т;-2001
2. А. Аширов. Ўзбек халқининг қадимий эътиқод ва маросимлари. Т;-2007
3. И. Жабборов. Ўзбеклар турмуш тарзи ва маданияти. Т;-“Ўқитувчи” 2003.
4. Б. Исоқов. Н. Исоқова. Анъаналарни абадиятга айлантирган айём. Наманган-2013

ECONOMIC CONDITION OF UZBEKISTAN DURING THE SOVIET PERIOD: ACHIEVED RESULTS, PROBLEMS AND SHORTCOMINGS

*K Orzieva,
Bukhara State University,
PhD student, c.orzieva@gmail.com*

Abstract: The article is devoted to the development of economy of Uzbekistan during the years of Soviet power, the measures implemented in this area, existing shortcomings and problems. The impact of changes in industrial enterprises, agriculture on the economy, its consequences and results are scientifically analyzed.

Key words: economic policy, Soviet power, industry, economic system, agriculture, industrial enterprise, resource.

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ УЗБЕКИСТАНА В СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД: ДОСТИЖЕННЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ, ПРОБЛЕМЫ И НЕДОСТАТКИ

Аннотация: Статья посвящена развитию экономики Узбекистана в годы советской власти, мерам, принятым в этой области, имеющимся недостаткам и проблемам. Научно анализируется влияние изменений на промышленных предприятиях, в сельском хозяйстве на экономическую жизнь, приспособление проводимых на местах работ к интересам центра и неучет экономических возможностей, его последствия и результаты.

Ключевые слова: экономическая политика, Советская власть, промышленность, хозяйственный строй, сельское хозяйство, промышленные предприятия, ресурс.

Introduction. Following the end of World War II, all operations in the Republic were to be geared at repairing the economy, growing the national economy, and mitigating the effects of the war. However, there remained a scarcity of fuel, raw materials, power, and experienced people to restart manufacturing and provide the

I.N. Xolnazarov	<i>MUHAMMAD PORSONING “RISOLAYI MAHBUBIYA” ASARIDA NAQSHBANDIYLIK NAZARIY MASALALARINING YORITILISHI.....596</i>
M.B. Qurbonova M.Z. Jumayeva	<i>“AVESTO”DAN MEROS MAROSIMLARINING TRANSFORMATSIYASI.....599</i>
K.Orzieva	<i>ECONOMIC CONDITION OF UZBEKISTAN DURING THE SOVIET PERIOD: ACHIEVED RESULTS, PROBLEMS AND SHORTCOMINGS.....602</i>
O.H. Raximov N. Dj.Yusupova	<i>QISHLOQ XO’JALIGI TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISHDA KLASTERNI INNOVATSION LOYIHA SIFATIDA VUJUDGA KELISHI.....606</i>
Ш.О.Дехқонбоев	<i>СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ СУДЕБНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ.....609</i>
R.R. Axtamova	<i>O’ZBEKISTON SHAROITIDA TURISTIK HUDUDLAR NEGIZIDA ZIYORAT KLASTERLARINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING TASHKILY-IQTISODIY MEKANIZMLARI.....612</i>
M.M.Ollonova	<i>PSYCHOLOGICAL STABILITY IN STUDENTS: IMPACT ON SCIENTIFIC INNOVATION.....618</i>
J.N. Mamadazizov	<i>“LATOIF AL-AZKOR” ASARINING BUXORO TARIXNAVISLIGIDA TUTGAN O’RNI.....622</i>
M.A. Radjabova	<i>O’ZBEKISTON HUDUDLARIDA ETNOGRAFIK TURIZMNING RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....625</i>
B.N. Dehqonov	<i>O’ZBEKISTONDA MA’NAVIYATGA BO’LGAN E’TIBOR VA EHTIYOJ.....630</i>
D.I. Rajabova	<i>SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION MUHITNI YAXSHILASH ORQALI BARQARORLIKNI TA’MINLASH....632</i>
N.M. Sadikova	<i>MEHMONXONA SANOATINI RIVOJLANTIRISH HAMDA XIZMATLAR BOZORINI TAKOMILLASHTIRISH.....640</i>
D.S. Muxidinova	<i>ICHKI TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING HUDUD IQTISODIYOTIGA TA’SIRI (BUXORO DESTINATSIYASI MISOLIDA).....649</i>
A.F.Tojiyeva	<i>HUDUDLARDA TO’G’RIDAN-TO’G’RI XORJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISH DASTURINI AMALGA OSHIRISHDA MARKETINGNI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI YO’LLARI.....655</i>